

Kent meydanlarının kalitesi ve dirençliliğinin ölçülmesi: Erzurum Havuzbaşı Kent Meydanı ve Yakutiye Meydanı örnekleri

Araştırma Makalesi
Research Article

Şebnem Zekiye Kokarca¹, Tuna Batuhan²

¹ Yüksek Lisans, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, Türkiye.

ORCID ID: 0000-0002-6150-6078, e-posta: sebnem.kokarca25@gmail.com

² Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Erzurum, Türkiye.

ORCID ID: 0000-0001-7662-3405 e-posta: tuna.batuhan@atauni.edu.tr

ÖZ

Bu çalışma kentsel kamusal alanların pandemi öncesi ve sonrası kullanım düzeylerini yeterlilik, esneklik, bağımsızlık ve dirençlilik kavramları çerçevesinde değerlendirilerek pandemi gibi olağan dışı süreçler karşısında dirençli kamusal alanların tasarlanabilmesi için öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda Erzurum'da bulunan Havuzbaşı Kent Meydanı ve Yakutiye Meydanı çalışmada değerlendirilmek üzere seçilen kentsel kamusal alanlardır. Çalışmada ilk aşamada meydanların pandemi öncesi ve sonrası kullanım değişiklikleri alan çalışması ve gözlemlerle tespit edilmiştir. İkinci aşamada, elde edilen veriler çalışma ekibi tarafından oluşturulan "Kentsel Kamusal Alanda Mekânsal Kalite ve Dirençlilik Matrisi" kapsamında analiz edilmiştir. Son olarak matriste verilen bileşenler, kentsel kamusal alanların kalitesine ve dirençliliğine sağladığı katkıya ve önem seviyesine göre değerlendirilerek seçilen çalışma alanlarının dirençlilik puanları hesaplanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre Havuzbaşı Kent Meydanı'nın pandemi sürecine karşı dirençsiz olduğu, Yakutiye Meydanı'nın ise pandemi sürecine karşı orta dirençli olduğu tespit edilmiştir. Bu tespit çerçevesinde dirençsiz olan Havuzbaşı Kent Meydanı'nın yeniden planlanması, orta dirençli olan Yakutiye Meydanı'nın ise değiştirilip/dönüştürülmesi gerekmektedir.

MAKALE BİLGİSİ

Geliş 12 / 12 / 2022

Kabul 29 / 06 / 2023

ANAHTAR KELİMELER

Kentsel kamusal alanlar
Meydanlar
Erzurum
Kentsel dirençlilik

Measuring the quality and resilience of city squares: The case of Havuzbasi City Square and Yakutiye Square in Erzurum

ABSTRACT

This study aims to develop suggestions for designing resilient public spaces in the face of extraordinary processes such as pandemics by evaluating UPS' pre- and post-pandemic usage levels. In this context, Havuzbaşı Square and Yakutiye Square in Erzurum were selected as study areas. The study methodology consists of three stages. Firstly, the squares' pre-pandemic and post-pandemic usage changes were determined. Secondly, the data were analyzed within the scope of the "Spatial Quality and Resilience Matrix in UPS" created by the authors. Lastly, the components given in the matrix were evaluated according to their contribution to the quality and resilience of UPS and their importance level. The resilience scores of the selected study areas were calculated. Study results show that Havuzbaşı Square was non-resistance to the pandemic, while Yakutiye Square was moderately resistant to the pandemic. Within the framework of this determination, Havuzbaşı Square, which is not resistant, needs to be re-planned, and Yakutiye Square, which is moderately resistant, needs to be changed/transformed.

ARTICLE HISTORY

Received 12 / 12 / 2022

Accepted 29 / 06 / 2023

KEYWORDS

Urban public spaces
Squares
Erzurum
Urban resilience

GİRİŞ

Pandemi süreci bilimsel çalışmalarda daha çok sağlık ve ekonomi boyutuyla ele alınıyor olsa da kent hayatını ve kentli insanın yaşam biçimini doğrudan ve dolaylı birçok

açıdan etkilemektedir (Koca ve Tural 2021). Covid-19 pandemisiyle birlikte virüsün yayılma hızını en aza indirmek ve kent insanı sağlığını korumak için seyahatler, spor etkinlikleri, konserler, pazarlar ve kültürel aktiviteleri azaltmayı öngören ve kamusal alanların kullanımını

kapsayan kısıtlamalar ve yasaklar getirilmiştir (Aksoy 2021). Sosyal mesafe kuralı ve kısıtlamalar sonrası, kamusal alanlarda sergilenen durağan ve uzun süreli davranışların yerini, daha hareketli ve ihtiyaçlara göre şekillenen kısa süreli davranışlar almıştır. İnsanlar kentsel kamusal alanlardaki davranışlarını artık istekleri doğrultusunda değil, zorunluluklar çerçevesinde belirlemeye başlamıştır. Başka bir ifadeyle kamusal alanlar, keyif ve haz alınan “mekân” olmaktan çıkıp, insanların robotik düzende zorunlu ihtiyaçlarını karşıladığı “yer” haline gelmeye başlamıştır (Oruç ve Kara 2020).

Günlük yaşamı derinden etkileyen pandemi süreci kent ve kent insanının hayatını olumsuz yönde etkilemiştir (Beyaz Özbey 2021). Edinilen yeni alışkanlıkları “eski normal”deki kentsel kamusal alanlarda sergilemek mümkün olmadığı için “yeni normal”de kentsel kamusal alanlar da değişmeye, dönüşmeye ve yenilenmeye başlamıştır. Bu değişim sürecini anlayabilmek için “kentsel yeterlilik, kentsel esneklik, kentsel bağıklık” ve bu üç kavramı içerisinde barındıran “kentsel dirençlilik” kavramlarının anlaşılması önemlidir (Ayalp 2020).

a) Kentsel yeterlilik: Pandemi sürecinde kamusal açık alanların daha sık kullanılmaya ve tercih edilmeye başlanmasıyla, bu mekânların kullanım yoğunluğu artmıştır. 1,5 metrelik sosyal mesafe kuralının uygulanmasıyla birlikte kamusal alanların “yeterliliği” tartışılmaya başlanmıştır. “Eski normal”de aynı anda birbirleriyle etkileşim ve iletişim halinde olan binlerce kişiye ev sahipliği yapan kamusal açık alanlar, “yeni normal”de sosyal mesafe kuralı sonrası daha az kişiye ev sahipliği yapabilir hale gelmiştir.

Mekânın fiziksel yeterliliği, kentsel mekân standartları ile ortaya konabilir. 2014 yılında yürürlüğe giren Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğine göre, ilçe sınırları dahilinde açık ve yeşil alan standartları çocuk bahçesi, oyun alanı, park, meydan, semt spor alanı, botanik parkı, mesire yeri ve rekreasyon için 10 m²/kişi olarak belirlenmiştir. Kentsel yeterliliğin değerlendirilmesinde kamusal alanların belirlenen hizmet mesafelerinde konumlanması erişilebilirlik açısından önemlidir. Yönetmeliğin 12. maddesinde yer aldığı şekliyle imar planlarında yeşil alanların hizmet etki alanındaki nüfusun erişme mesafesi, topoğrafya, yapılaşma, yoğunluk, mevcut doku, doğal ve yapay eşikler dikkate alınarak planlanması gerektiği (takriben 500 metre) ifade edilmektedir. Pandemi süreci sonrası “yeni normal” döneminde kamusal açık alanların sadece fiziksel boyutuyla değil, içerdiği işlevler doğrultusunda da yeterliliğinin ele alınması gerekmektedir. Alanda bulunan işlevler kullanıcılara görsel, sosyal ve psikolojik rahatlık ve yeterlilik sağlamalıdır (Edgü 2003).

b) Kentsel esneklik: Pandemi süreci, kamusal açık alanların kriz süreçlerine karşı uyum sağlayamadığını, fiziksel olarak kullanıcı için çeşitli ve dönüşümlü çözümler üretmediğini, rahat ve konforlu ortam sunmadığını göstermiştir. Bu durum alanların tasarımında “kentsel esneklik” kavramının dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Esneklik,

“beklenmedik değişimlere uyum sağlayabilme, olumsuzlukları absorbe edebilme ve karşılık verebilme” olarak tanımlanabilir (Özkan 2012). Kentsel esneklik ise, “bir kent sisteminin fiziksel ve psikolojik bağlamda onu oluşturan tüm ekolojik, sosyal ve ekonomik faaliyetlerinin, beklenmeyen bir düzensizlik karşısında istenilen düzene kolay ve hızlı dönme yeteneği” olarak ifade edilebilir (Aksoy 2021).

Kamusal açık alanda oluşturulan peyzaj ve tasarım çevresi, değişen ve dönüşen sosyal ilişkileri kurmada ve zaman geçirmede kullanıcılara fiziksel ve psikolojik olarak yardımcı olmalıdır. Ancak önemli olan bu alanların kullanıcının ihtiyaç ve isteklerine göre değişebilmesi, dönüşebilmesi ve adapte olabilmesidir (Alpak ve Düzenli 2018). Böylelikle kent içerisinde başarılı ve canlı alanlar oluşturmak mümkün olabilecektir. Mehta’ya (2013) göre kamusal açık alanlarda adaptasyon ve esneklik, çevrenin insan ihtiyaçlarına göre değişebilme yeteneğidir. Kamusal açık alanlar kent halkının eğlenme, dinlenme, zaman geçirme, iletişim kurma gibi ihtiyaçlarını karşılayabilen, çok boyutlu bir sistem olmalıdır.

c) Kentsel bağıklık: İnsan ile kent sağlığı birbiri ile ilişkilidir. Halk sağlığı aynı zamanda toplumsal mekân ve kamusal planlama sorunsalıdır (TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2020). İnsanların tek tek sağlıklı olmasının yanı sıra yaşadıkları toplumun ve çevrenin de sağlıklı olması gerekir. İnsan vücudu ve kentler benzer bağıklık özellikleri gösterirler (Negiz ve Savaş, 2021). Bir hastalığa karşı bağışık olma, o hastalığa karşı dirençli olmak ve en az hasar ile hastalığı atlama anlamına gelmektedir. Bu çerçevede kentsel bağıklık; “kentsel mekânların afetlere ve salgınlara karşı direnç göstererek en az hasarla atlama” olarak tanımlamak mümkündür.

Kent mekânının fiziksel, biyolojik ve sosyo-psikolojik olarak kullanıcıya sağlıklı bir çevre sunması beklenir. Kaliteli ve başarılı planlanmayan/tasarlanmayan kent mekânı zamanla yaşanan değişimler ve dönüşümlere cevap veremediği anda sağlıklı hale gelir. Kriz sonrası kentin mevcut işlevlerini ve çevresel faktörlerini kaliteli ve başarılı hale getirmek, iyileştirmek, bağışık hale getirmek veya güçlendirmek için mekânlarda fiziksel olarak “değişim ve dönüşüm” uygulamalarının yapılması gerekmektedir (Akkar 2006). Değişim ve dönüşüm uygulamalarının koruma, yenileme, yeniden geliştirme, temizleme, yeniden canlandırma, sağlıklaştırma ve soylulaştırma gibi yöntemleri bulunmaktadır (Yenice, 2014). Bu uygulama yöntemleri, kriz sonrası sorunlu ve sağlıklı hale gelen kent mekânlarının fiziksel ve sosyal açıdan bağışık hale gelmesine, kaliteli olmasına ve kente yeniden kazandırılmasına yardımcı olacaktır.

d) Kentsel dirençlilik: Geleneksel olarak fizik ve psikoloji alanında kullanılan dirençlilik kavramı; fizikte bir objenin çarpma sonrası eski haline dönebilme yeteneği olarak tanımlanırken, psikolojide ise yaşanan şok ve travmaları en iyi şekilde atlatabilme kabiliyetidir (Ersavaş Kavanoz 2020). Holling (1973) ise dirençliliği; bir sistemin içten ve dıştan kaynaklanan değişim süreçlerine uyum sağlaması ve kendini geliştirmesi olarak

tanımlamıştır (Özkur Karahan 2018). Dirençlilik aynı zamanda bir sistemin uzun dönemli adaptasyon ve kısa dönemli başa çıkabilme kabiliyetini de ifade eder.

Dirençliliği sadece sabit göstergeler üzerinden değerlendirmek doğru değildir. Bu bağlamda kentsel dirençliliğin ölçümü, değişim odaklı dinamik nitelikleri göz önünde bulundurarak kırılabilirlik durumu, karşı koyabilme-beklenmedik tehditlere cevap verme kapasitesi ve yönetim kapasitesi olmak üzere üç temel gösterge grubunun beraber değerlendirilmesiyle sağlanabilir (Yaman Galantini 2020). Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), kentsel dirençliliği sağlayan 4 kentsel boyutu çevre, yönetim, ekonomi ve toplum (Şekil 1) olarak belirlemiştir (OECD 2016). OECD, kentsel dirençlilikteki kalitenin ve başarının bu dört boyuta bağlı olduğunu, bu boyutların kentsel dirençlilik üzerine yapılan veya yapılacak olan çalışmalarda bütünlük yaklaşım sağlaması için ortak olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır.

Şekil 1. OECD'nin yayınladığı kentsel dirençliliği sağlayan boyutlar (OECD 2016)

Pandemi süreci ile birlikte kamusal alan kullanımının yeterlilik, esneklik, bağlılık ve dirençlilik kavramları doğrultusunda değerlendirilmesi ve bu özellikleri karşılayabilme durumlarının belirlenmesi önemlidir. Bu doğrultuda çalışmada üç adet hipotez öne sürülmüştür.

H1: Kamusal alanların kullanımında pandemi koşulları nedeniyle önemli değişimler olmuştur.

H2: Kamusal alanların “yeni normal” koşullarına uygun olarak tasarlanmamıştır.

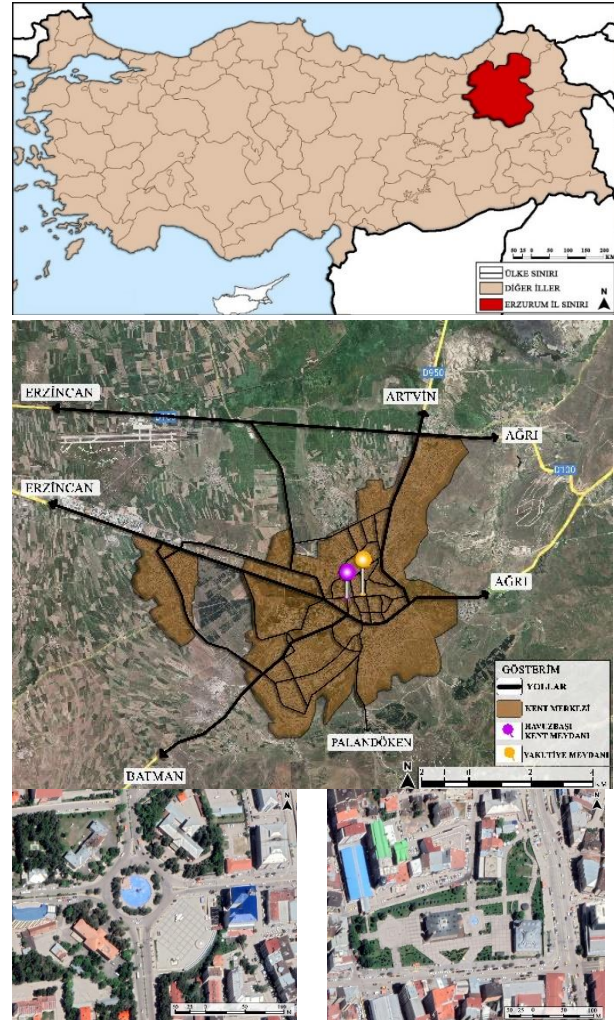
H3: Kamusal alan tasarımları pandemi sonrası alan kullanımını değiştirmiştir.

Çalışmada kamusal alanlarda pandemi süreci dolayısı ile meydana gelen değişikliklerin ve kullanım durumlarının belirlenmesinde Erzurum kentinde yer alan Havuzbaşı Kent Meydanı ve Yakutiye Meydanı değerlendirilmek üzere seçilmiştir. Belirlenen alanların kentsel dirençlilik kavramları çerçevesinde analiz edilmesi amaçlanmıştır.

ÇALIŞMA ALANI

Çalışma kapsamında Erzurum kent merkezinde yer alan Havuzbaşı Kent Meydanı ve Yakutiye Meydanı değerlendirilmek üzere seçilmiştir. Havuzbaşı Kent

Meydanı ve Yakutiye Meydanı, Erzurum kenti içerisinde imge haline gelmiş düğüm noktalarıdır. Kent içerisinde yapılması planlanan etkinlikler için sıklıkla tercih edilen meydanlar, kent merkezinde yer almasından ve kent halkının geçiş güzergâhında olmasından dolayı gün içerisinde yoğun kullanıma sahip kamusal alanlardır (Şekil 2).

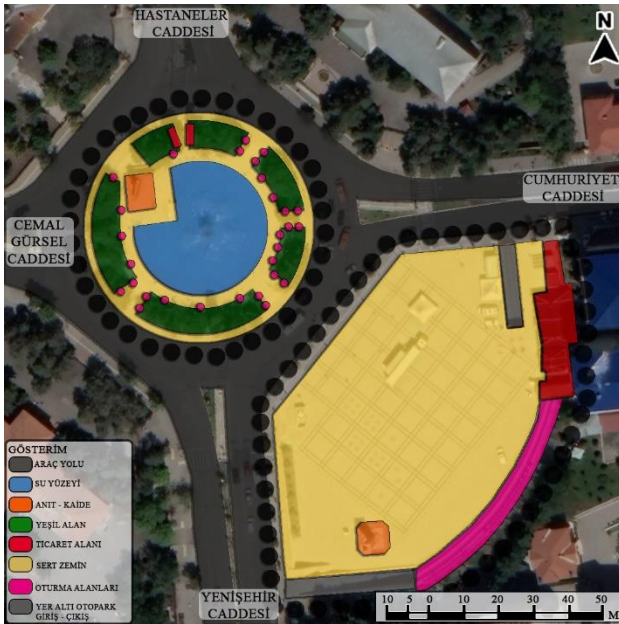

Havuzbaşı Kent Meydanı Yakutiye Kent Meydanı

Şekil 2. Erzurum kent makroformu ve çalışma alanlarının kent içindeki yeri

Havuzbaşı Kent Meydanı

Havuzbaşı Kent Meydanı Cumhuriyet Caddesi, Hastaneler Caddesi, Yenişehir Caddesi ve Cemal Gürsel Caddesinin kesişim noktasında kavşak üzerinde bulunmaktadır. 9800 m² büyüklüğe sahip olan alan, Havuzbaşı ve Kent Meydanı olarak iki bölüme (Şekil 3) oluşmaktadır. Bu iki bölüm birbirinden araç yolu ile ayrılmaktadır. 3510 m² olan Havuzbaşı yeşil alan, sert zemin, oturma alanları ve bir çay ocağından oluşmaktadır. 6290 m² olan Kent Meydanı bölümü ise 15 Temmuz anıt kaidesinden, oturma terasından, sert zeminden, bilet satış ünitelerinden ve çadır kafeleri içeren ticaret alanından oluşmaktadır.

Şekil 3. Havuzbaşı Kent Meydanı mekân kullanımı

Kent merkezinde merkezi ticaret alanı içerisinde yer almaktadır. Kentsel kimliğe sahip bir kent parçasıdır ve kent için büyük önem arz etmektedir. Meydana kentin birçok parçasından kolayca erişim sağlamak mümkündür. Kuş bakışı 1000 metrelik yürüme mesafesi içerisinde Atatürk Üniversitesi, merkezi ticaret alanı, resmi kurum ve kuruluşlar, Palandöken ve Nenehatun Hastaneleri, askeri alanlar, eğitim alanları, diğer kamusal açık alanlar ve konut alanları gibi kentsel alanlar yer almaktadır. Çalışma alanının kuzeyinde, batısında ve güneyinde askeri alanlar bulunurken, doğusunda ise merkezi ticaret alanları bulunmaktadır. Meydan ayrıca kentlinin yoğun olarak kullandığı toplu taşıma güzergâhları üzerinde yer almaktadır.

Tablo 1. Havuzbaşı Kent Meydanı mekân kullanımı ölçüm değerleri

Alan	Ölçüm	
Ticaret Alanları*	320 m ²	
Yeşil Alanlar*	749 m ²	
Sert Zemin*	7070 m ² (~5960 m ² meydan alanı)	
Anıt-Kaide*	196,6 m ²	
Su Yüzeği*	1074,4 m ²	
Oturma Alanları	196 m oturma terası (390 m ²) + 29 bank	
	Pandemi öncesi oturabilecek kişi sayısı (en az)	29 bank × 3 kişi = 87 kişi, 2 m terasta 3 kişi oturacak şekilde; 196 m / 2 m × 3 kişi = 294 kişi
	Pandemi sonrası oturabilecek kişi sayısı (en çok)	1,5 m sosyal mesafe kuralı ile; 29 bank × 2 kişi = 58 kişi, 196 m / 1,5 m mesafe = 130 kişi
	Toplam:	381 kişi
Toplam Alan: 9800 m ²		
*Alan ölçümleri Google Earth programı üzerinden yapılmıştır. Yaklaşık değerler içermektedir.		

Kent meydanı olması sebebi ile en çok sert zeminden ve su yüzeyinden oluşan Havuzbaşı Kent Meydanında ticaret alanları sınırlı ve küçüktür (Şekil 4). Çalışma alanındaki yeşil alan sadece Havuzbaşı bölümünde yer almaktadır (Şekil 3 ve Şekil 4). Meydanda oturma ve dinlenme alanları mevcuttur (Şekil 4). Pandemi öncesi en az, pandemi sonrası sosyal mesafe kuralı ile en çok kaç kişiyi ağırlayabilir olduğu hesaplanmıştır (Tablo 1). Pandemi öncesi Havuzbaşı Kent Meydanı'nda bulunan oturma ve dinlenme alanları en az 381 kişiye hizmet edebilirken, pandemi sürecinde sosyal mesafe kuralının gelmesiyle en çok 188 kişiye hizmet edebilir hale gelmiştir. Pandemi süreci sonrası sosyal mesafe kuralı ile kamusal açık alanda bulunan oturma ve dinlenme alanları pandemi öncesine kıyasla %51 oranında daha az kişiye hitap edebilir hale gelmiştir.

Şekil 4. Havuzbaşı Kent Meydanı'ndan fotoğraflar

Yakutiye Meydanı

Yakutiye Kent Meydanı, Erzurum kent merkezinde Cumhuriyet Caddesi, Mumcu Caddesi ve Menderes Caddesi üzerinde (Şekil 5) yer almaktadır. 18.200 m² alana sahip olan kamusal açık alanın içerisinde tarihi yapı, ibadet alanı, oturma alanları, yeşil alanlar, sert zemin, süs havuzu ve ihtiyaç yapıları yer almaktadır. İnsanların günlük yaşam güzergâhları üzerinde yer alması, toplu taşıma duraklarına yakınlığı ve merkezi ticaret alanı içerisinde yer alması kullanım yoğunluğunu ve sıklığını artırmaktadır. Her ne kadar günlük yaşam güzergâhı üzerinde yer alsada alanın işlevsel ve fiziksel kullanım çeşitliliğinin az olması mekân kullanımını olumsuz etkilemektedir. Alan yılda birkaç kez resmi kutlamalara ve süreli etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır. Kullanım sıklığının en yüksek olduğu zamanlar hafta sonları ile etkinlik ve kutlama zamanlarıdır. Kullanıcılar bu kamusal açık alanda gün içerisinde dinlenme, oturma ve bekleme gibi eylemler sergilemektedir. Etkinlik zamanları ve hafta sonları dışında içinde barındırdığı ibadet alanı nedeniyle günün belirli saatlerinde kullanım yoğunluğu artarken, bu zamanlar dışında kullanım yoğunluğu azalmaktadır.

Şekil 5. Yakutiye Meydanı mekân kullanımı

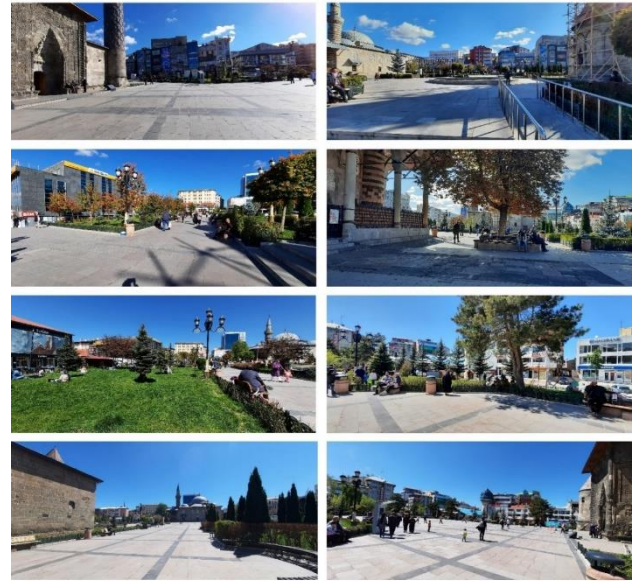
Kent merkezinde merkezi ticaret alanı içerisinde yer almaktadır. Zamanla kent için kimlikleşmiş bir kamusal açık alan haline gelmiştir. Kentin birçok yerinden bu kamusal alana erişmek mümkündür. Kuş bakışı 1000 metrelik yürüme mesafesi içerisinde ticaret alanları, resmi kurum ve kuruluşlar, Palandöken ve Nenehatun Hastaneleri, askeri alanlar, tarihi yapılar, eğitim alanları, diğer kamusal açık alanlar ve konut alanları gibi kentsel alanlar yer almaktadır. Çalışma alanının çevresi ticaret alanları ile çevrilidir. Ayrıca kentlinin yoğun olarak kullandığı toplu taşıma güzergâhları üzerinde yer almaktadır

Tablo 2. Yakutiye Meydanı mekân kullanımı ölçüm değerleri

Alan	Ölçüm
İhtiyaç Yapıları*	81 m ²
Yeşil Alan*	7752,6 m ²
Sert Zemin*	8181,2 m ² (~ 2585m ² meydan alanı)
Tarihi Yapı*	1120 m ²
İbadet Alanı*	990 m ²
Su Yüzeyi*	75,2 m ²
	30 m oturma terası (30 m ²) + 62 bank
	59 bank × 3 kişi = 177 kişi, 3 bank × 10 kişi = 30 kişi, 2 m terasta 3 kişi oturacak şekilde; 30 m / 2 m × 3 kişi = 45 kişi
Oturma Alanları	Toplam: 252 kişi
	1,5 m sosyal mesafe kuralı ile; 59 bank × 2 kişi = 118 kişi, 3 bank × 5 kişi = 15 kişi, 30 m / 1,5 m mesafe = 20 kişi
	Toplam: 153 kişi
	Toplam Alan: 18.200 m ²
*Alan ölçümleri Google Earth programı üzerinden yapılmıştır. Yaklaşık değerler içermektedir.	

Yakutiye Kent Meydanı en çok sert zeminden ve yeşil alandan oluşmaktadır (Şekil 5). Kentsel kamusal alanda ticaret alanı ve eğlence alanı, oyun alanı, spor alanı vb. gibi aktivite alanları yer almamaktadır (Şekil 5). Aktivite alanları yer almamasına rağmen bazı kullanıcılar top oynama, paten yapma ve bisiklet sürme gibi eylemlerini bu alanda gerçekleştirmektedir. Meydanda Yakutiye Medresesi ve Murat Paşa Cami olmak üzere iki adet tarihi yapı bulunmaktadır (Şekil 5). Kamusal açık alanda oturma ve dinlenme alanları mevcuttur (Şekil 6). Kamusal alan,

tasarımsal bir düzene ve dengeye kısmen sahiptir (Şekil 5 ve Tablo 2). Pandemi öncesi en az, pandemi sonrası sosyal mesafe kuralı ile en çok kaç kişiyi ağırlayabilir olduğu hesaplanmıştır (Tablo 2). Sahip olduğu oturma ve dinlenme alanları Yakutiye Meydanı'na oranla daha azdır (Tablo 1 ve Tablo 2). Pandemi öncesi Yakutiye Meydanı'nda bulunan oturma ve dinlenme alanları en az 231 kişiye hizmet edebilirken, pandemi sürecinde sosyal mesafe kuralının gelmesiyle en çok 144 kişiye hizmet edebilir hale gelmiştir. Sosyal mesafe kuralıyla kamusal açık alanda bulunan oturma alanları pandemi öncesine kıyasla %38 oranında daha az kişiyi hitap edebilir hale gelmiştir.

Şekil 6. Yakutiye Meydanı'ndan fotoğraflar

YÖNTEM

Çalışmanın yöntemi üç basamaktan oluşmaktadır. Bunlar:

1. Çalışma alanlarında pandemi öncesi ve sonrası dönemde meydana gelen fiziksel ve sosyal değişimlerin belirlenmesi
2. Mekânsal kalite ve dirençlilik matrisinin oluşturulması
3. Çalışma alanlarının oluşturulan matris çerçevesinde analiz edilmesidir.

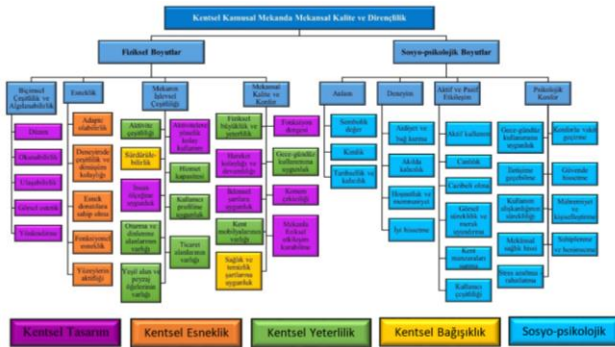
Fiziksel ve sosyal değişimlerin belirlenmesi

Çalışmanın bu aşamasında değerlendirilen Havuzbaşı Kent Meydanı ve Yakutiye Meydanı'na ait mekânsal analizler yapılarak pandemi öncesi ve sonrasında ortaya çıkan fiziksel ve sosyal çevre değişimleri ortaya konmuştur. Meydanlarda meydana gelen sosyal değişimlerin belirlenmesinde kullanıcı anketlerinden faydalanılmıştır. Meydanlarda toplam 40 kişiye anket uygulanmış, ayrıca meydanların kullanım sıklığını belirlemek amacıyla farklı gün ve saatlerde (gündüz-gece,

hafta içi-hafta sonu, tatil günleri) saha gözlemleri yapılmıştır.

Mekansal kalite ve dirençlilik matrisinin oluşturulması

Çalışmanın ikinci aşamasında seçilen kamusal alanların kalite ve dirençliliklerinin belirlenmesinde kullanılmak üzere yazarlar tarafından “Kentsel Kamusal Alanlarda Mekânsal Kalite ve Dirençlilik Matrisi” oluşturulmuştur. Matrisin oluşturulmasında bu konuda gerçekleştirilmiş yerli ve yabancı yayınlardan faydalanılmıştır. Çalışmada Covid-19 kapsamında kentsel kamusal alanların yeterliliğini, esnekliğini, bağışıklığını ve dirençliliğini mekânsal olarak ölçmeye yarayan fiziksel ve sosyal boyutlardan, ölçütlerden ve bileşenlerden yararlanılmıştır. Seçilen kamusal alanlar tasarım (mor), yeterlilik (yeşil), esneklik (turuncu), bağışıklık (sarı) ve sosyo-psikolojik (turkuaz) bileşenler çerçevesinde değerlendirilmiştir (Şekil 7). “Fiziksel kalite ve dirençlilik” boyutu dört ölçütten ve yirmi sekiz bileşenden oluşurken; “sosyal kalite ve dirençlilik” boyutu ise dört ölçütten ve yirmi iki bileşenden oluşmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Kentsel kamusal alanda mekânsal kaliteyi ve dirençliliği ölçmeye yardımcı olabilecek boyutlar, ölçütler ve bileşenler

Çalışma alanlarının oluşturulan matris çerçevesinde analiz edilmesi

Çalışmanın üçüncü ve son aşamasında ise seçilen kamusal alanlar “Kentsel Kamusal alanda Mekânsal Kalite ve Dirençlilik Matrisi” çerçevesinde değerlendirilmiştir. Yer verilen bileşenler, kamusal alanların kalitesine ve dirençliliğine sağladığı katkıya ve önem seviyesine göre puanlandırılmış; bileşenler kötü, orta ve iyi olarak derecelendirilmiştir. Kötü puanlama kırmızı, orta puanlama sarı ve iyi puanlama yeşil renkle belirtilmiştir.

Kentsel tasarım bileşenleri sayesinde kamusal alanın mevcut tasarım ilkelerine uygunluğu ortaya konulmuştur. Seçilen kamusal alanlar düzen, okunabilirlik, ulaşılabilirlik, görsel estetik, yönlendirme, insan ölçeğine uygunluk, kolay kullanım, denge, hareket kolaylığı, iklim şartlarına uygunluk, konum ve etkileşim kurabilme gibi kentsel tasarım bileşenleri kapsamında değerlendirilmiştir (Şekil 7). Esneklik kavramının pandemi gibi süreçlerde kentsel dirençlilik bağlamında önemli bir rol oynadığı literatür taramasında tespit edilmiştir. Kamusal alanların esnek olabilmesi için adapte olabilirlik, yüzeylerin

aktifliği, deneyimde çeşitlik ve kolaylık, esnek donatılarla sahip olma, fonksiyonel esneklik bileşenlerini fiziksel olarak barındırması gerekir (Şekil 7). Bu bileşenler sayesinde seçilen kamusal alanlar içerisinde bulunan kullanıcı yüzeylerinin esnekliği kentsel dirençlilik kapsamında ölçülebilir hale gelmiştir.

Kamusal alanların pandemi gibi kriz süreçlerine karşı dirençli olabilmesi için sahip olduğu kullanıcı yüzeylerinin de yeterli olması gerekir. Seçilen kamusal alanların fiziksel yeterliliği aktivite çeşitliliği, hizmet kapasitesi, profile uygunluk, oturma ve dinlenme alanlarının varlığı, ticaret alanlarının varlığı, yeşil alan ve peyzaj öğelerinin varlığı, fiziksel büyüklük ve yeterlilik, gece-gündüz kullanımına uygunluk, kent mobilyalarının varlığı bileşenleri ile ölçülmüştür (Şekil 7). Kamusal alanlarda bulunan kullanıcı yüzeylerinin pandemi gibi kriz süreçlerinde dahi kullanıcıya konfor, kalite ve işlevsel çeşitlilik sağlayabilmesi için belirli bağışıklık kriterlerine sahip olması gerekmektedir. Kentin ve kentlinin sağlığının korunması için kamusal alanlarda bulunan kullanıcı yüzeyleri sürdürülebilir olmalı, sağlık ve temizlik şartlarını sağlamalıdır (Şekil 7). Bu bileşenlerle seçilen kamusal alanların bağışıklığı ölçülmüştür. Son olarak, kamusal alanın sahip olduğu fiziksel ve işlevsel tasarım kullanıcıyı psikolojik olarak doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle çalışma kapsamında oluşturulan matris sosyo-psikolojik boyut dahil edilmiş; anlam, deneyim, aktif-pasif etkileşim ve psikolojik konfor olmak üzere dört ölçütte ve alt boyutlarda sosyo-psikolojik boyut incelenmiştir (Şekil 7).

Erzurum’da seçilen kamusal alanlar bu bileşenler dâhilinde dikkate alınarak 100 puan üzerinden değerlendirilmiştir. Matrisi oluşturan fiziksel ve sosyo-psikolojik boyutlar çalışma kapsamında eşit öneme sahip olduğu için her biri 50 puan olarak değerlendirilmiştir. Bileşen puanı seçilen alanda kötü seviyedeysse “0” ile, orta seviyedeysse “0,5” ile, iyi seviyedeysse “1” ile çarpılarak hesaplanmıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda toplam puanı 0-45 arasında olan kentsel kamusal alanlar pandemi sürecinde dirençsiz, 45-75 arasında kalanlar pandemi sürecinde orta dirençli, 75-100 arasında kalanlar ise pandemi sürecinde dirençli olarak kabul edilmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Kent Meydanlarının Dirençliliğinin Fiziksel Boyutlar Kapsamında Değerlendirilmesi

Havuzbaşı Kent Meydanı

Havuzbaşı Kent Meydanı fiziksel boyutlar kapsamında okunabilirlik, ulaşılabilirlik, sürdürülebilirlik, konum çekiciliği ve sağlık-temizlik şartlarına uygunluk bileşenlerinden “iyi” puan almıştır (Tablo 3). Havuzbaşı Kent Meydanı’nın konumu itibarı ile önemli toplu taşıma durakları, ulaşım güzergâhları (Şekil 3 ve Şekil 4) ve yaşam alanları üzerinde yer alması ulaşılabilirliğini kolay ve güvenli hale getirmekte, meydanının kullanıcılar açısından çekiciliğini ve fark edilebilirliğini artırmaktadır.

Toplu taşıma duraklarında bekleyen veya binen/inen bir yaya kamusal alanı çok kolay bir şekilde fark edebilmektedir. Havuzbaşı Kent Meydanı pandemi süreci karşısında her ne kadar fiziksel olarak yetersiz kalmış olsa da normal süreçte olduğu gibi pandemi sürecinde ve sonrasında da varlığını koruyabilmiş, aynı işlev ile kullanılmaya devam edilmiştir. Bununla beraber pandemi öncesinde sağladığı hijyen koşullarının pandemi sonrasında değişmemesi kullanıcıya sağlıklı ortam sunmasına yardımcı olmuştur.

Tablo 3. Havuzbaşı Kent Meydanı ve Yakutiye Meydanı'nın fiziksel boyutlarının değerlendirilmesi

Öçütler	Bileşenler	Havuzbaşı Kent Meydanı			Yakutiye Meydanı		
		Kötü (0)	Orta (0,5)	İyi (1)	Kötü (0)	Orta (0,5)	İyi (1)
Bijimsel çeşitlilik ve algılanabilirlik (10)	Düzen (2)	0			1		
	Okunabilirlik (2)			2			2
	Ulaşılabilirlik (2)			2			2
	Görsel estetik (2)		1			1	
	Yönlendirme (2)		1			1	
Esneklik (10)	Adapte olabilirlik (2)		1			1	
	Deneyimde çeşitlilik ve dönüşüm kolaylığı (2)	0			0		
	Esnek donatılara sahip olma (2)	0			0		
	Fonksiyonel esneklik (2)	0			0		
	Yüzeylerin aktifliği (2)	0				1	
Mekânın işlevsel çeşitliliği (17)	Aktivite çeşitliliği (2)	0				1	
	Aktivitelere yönelik kolay kullanım (2)	0				1	
	Sürdürülebilirlik (2)			2			2
	Hizmet kapasitesi (2)		1			1	
	İnsan ölçeğine uygunluk (1)		0,5			0,5	
Mekânsal konfor ve kalite (13)	Kullanıcı profiline uygunluk (2)	0				1	
	Oturma ve dinlenme alanı varlığı (2)		1			1	
	Ticaret alanlarının varlığı (2)		1			1	
	Yeşil alan ve peyzaj öğelerinin varlığı (2)	0				1	
	Fiziksel büyüklük ve yeterlilik (2)	0				1	
Mekânsal konfor ve kalite (13)	Fonksiyon dengesi (2)	0				1	
	Hareket kolaylığı ve devamlılığı (2)	0				1	
	Gece-gündüz kullanımına uygunluk (1)		0,5			0,5	
	İklimsel şartlara uygunluk (1)	0			0		
	Konum çekiciliği (1)			1			1
Mekânsal konfor ve kalite (13)	Kent mobilyalarının varlığı (1)		0,5			0,5	
	Mekânla fiziksel etkileşim kurabilme (1)	0				0,5	
	Sağlık ve temizlik şartlarına uygunluk (2)			2			2
	TOPLAM (50)		16,5			26	

Öte yandan Havuzbaşı Kent Meydanı fiziksel olarak büyük olsa da düzensiz ve dengesiz tasarlanmıştır. Bu durum kamusal alanın pandemi süreci ve sonrası kullanıcılara fiziksel olarak büyük olsa da yeterli yüzeyler sunamamasına neden olmuştur (Şekil 3, Tablo 1). Meydanın sahip olduğu kullanıcı yüzeylerinin fiziksel olarak belirli bir düzene sahip olmadığı görülmektedir. Yeşil alanlar ve peyzaj öğesi olarak sadece ağaçlar kamusal alanın havuz kısmında bulunurken, meydan kısmında bulunmamaktadır (Şekil 3 ve Şekil 4). Havuz kısmında bulunan yeşil alanlar ise fiziksel olarak yetersizdir ve kullanıcılar tarafından aktif olarak kullanılmamaktadır. Meydanın sahip olduğu fonksiyonların fiziksel olarak bir dengeye sahip olmadığı (Tablo 1) ve kullanıcı yüzeylerine bakıldığında (Şekil 3) her profilden kullanıcıya hitap etmediği (engelli ve çocuk vb.) görülmektedir. Meydan mevcut tasarımı itibari ile spor alanları, yeme-içme alanları, çocuk oyun alanları, kültür alanları gibi kullanıcı aktivite alanları sunmamaktadır (Şekil 3, Tablo 1). Genel olarak bakıldığında alan içerisinde oturma ve dinlenmeden başka eylem gerçekleştirilebilecek yüzeyler yoktur. Meydanın sahip olduğu kullanıcı yüzeylerinin (Şekil 3 ve Şekil 4) kentte hâkim olan kış iklim şartına uygun tasarlanmadığı da görülmektedir. Kamusal alanın iklim

şartlarına uygun tasarlanmaması, mekânın sadece yılın belirli zamanlarında kullanılmasına neden olmaktadır.

Ayrıca Havuzbaşı Kent Meydanı'nın kent içerisinde önemli bir kavşak üzerinde yer alması yoğun trafiğe sahip olmasına ve meydanın ikiye ayrılmasına neden olmaktadır (Şekil 3 ve Şekil 4). Bu durumda kullanıcılar kamusal alanda hareket kolaylığı ve devamlılığı sağlayamamakta, fiziksel olarak mekânla etkileşime geçememektedir. Meydanda bulunan kullanıcı yüzeylerinin pandemi sürecinde ve sonrasında kullanıcılara pandemi öncesinden farklı olarak bir çeşitlilik sağlayamadığı, ayrıca sahip olduğu kullanıcı yüzeylerinin pandemi sürecinde ve sonrasında dönüşen kullanıcı ihtiyaçlarına uygun değişen-dönüşen yüzeyler ve esnek donatılar sunamadığı tespit edilmiştir (Şekil 3, Şekil 4 ve Tablo 1).

Havuzbaşı Kent Meydanı kent içerisindeki en büyük meydan alanına sahiptir (Şekil 3 ve Tablo 1), ancak meydan alanı kalabalık kullanıcı topluluklarına uygunken, havuz alanı kalabalık kullanıcı topluluklarına uygun değildir (Şekil 3 ve Şekil 4). Havuzbaşı Kent Meydanı'nın sahip olduğu oturma ve dinlenme alanları normal süreçte 381 kişiyi ağırlayabilirken pandemi sürecinde ve sonrasında sosyal mesafe ile 188 kişiyi ağırlayabilir hale gelmiştir (Tablo 1). Havuzbaşı Kent Meydanı içerisinde banklar ve oturma terası olmak üzere iki tür kent mobilyası bulunmaktadır (Şekil 3 ve Şekil 4). Havuz kısmında bulunan banklar düzenlidir ancak az sayıdadır (Şekil 3 ve Tablo 1). Meydan kısmında bulunan oturma terası ise konforlu ve rahat kullanım sunmadığı için kullanıcılar tarafından tercih edilmemektedir (Şekil 3). Her ne kadar pandemi süreci ve sonrası oturma ve dinlenme alanları az kişiyi ağırlayabilir hale gelse de insanların oturma ve dinlenme ihtiyaçlarını kısmen karşılayabilmektedir. Meydanda bulunan oturma alanları ve diğer kullanıcı yüzeyleri gündüz kullanımına uygunken, aydınlatma donatılarının yetersizliğinden ve su yüzeyinin korunaksız olmasından dolayı gece kullanımına kısmen uygundur.

Meydanın askeri alanlar gibi özel nitelikli alanlar ile çevrili olması ve çoğunlukla sert zeminden oluşması ise kullanıcıya görsel estetik sunmamaktadır. Meydan sahip olduğu su yüzeyi ile kullanıcıları kent içerisinde yönlendirebildiği halde (Şekil 4), meydanın tasarımı ve sahip olduğu yüzeyler kullanıcıyı alan içerisinde yönlendirememektedir (Şekil 3). Havuzbaşı Kent Meydanı'nın sahip olduğu mobilya ve öğelerin (sert zemin, yeşil alanlar ve ticaret alanları) insan ölçeğine kısmen uygun olduğu görülmektedir (Şekil 3 ve Şekil 4). Mevcut durumda meydanda var olan çay ocağı, kafe ve bilet satış üniteleri dışında ticaret alanları bulunmamaktadır (Şekil 3).

Sonuç olarak Havuzbaşı Kent Meydanı, Kentsel Kamusal alanda Mekânsal Kalite ve Dirençlilik Matrisi'nin fiziksel boyutları çerçevesinde 50 puan üzerinden 16,5 puan olarak ortalamasının altında kalmıştır (Tablo 3). Bu durum kamusal alanın sahip olduğu fiziksel kullanıcı yüzeylerinin tasarım, esneklik ve yeterlilik bağlamında pandemi sürecine karşı dirençsiz kaldığını göstermektedir.

Yakutiye Meydanı

Yakutiye Meydanı da Havuzbaşı Kent Meydanına benzer şekilde fiziksel boyutlar kapsamında okunabilirlik, ulaşılabilirlik, sürdürülebilirlik, komun çekiciliği ve sağlık-temizlik şartlarına uygunluk bileşenlerinden “iyi” puan almıştır (Tablo 3). Merkezi konumda bulunan Yakutiye Meydanı toplu taşıma durakları, ulaşım güzergâhları ve yaşam alanları (Şekil 6) üzerinde yer almaktadır. Bu durum meydanın kullanıcılar tarafından fark edilebilirliğini artırmakta, meydana kolay ve güvenli şekilde ulaşmayı sağlamaktadır. Meydanın pandemi öncesinde sağladığı hijyen koşullarının pandemi sonrasında değişmemesi kullanıcıya sağlıklı ortam sunmasına yardımcı olmuştur. Meydanın kent içerisinde Cumhuriyet Caddesi ve Menderes Caddesi gibi önemli ulaşım yolları üzerinde yer alması yoğun insan trafiğine neden olmaktadır (Şekil 5). Bu durumda kullanıcılar kamusal alanda hareket kolaylığını ve devamlılığını kısmen sağlamaktadır. Meydanın sahip olduğu tarihi yapılar ile kullanıcıları kent içerisinde yönlendirebilme potansiyeli mevcuttur (Şekil 6), ancak kamusal alan içerisinde bulunan tarihi mekânlar kullanıcı yüzeyleri arasındaki görsel sürekliliği sağlayamadığı için kullanıcıyı kolay yönlendirememektedir. Ayrıca kullanıcıların fiziksel olarak mekânla kısmen etkileşime geçebildiği gözlemlenmiştir (Şekil 6).

Yakutiye Meydanı'nın kısmen düzenli ve dengeli tasarlandığı söylenebilir. Bu durum kamusal alanın pandemi süreci ve sonrası kullanıcılara fiziksel olarak kısmen yeterli yüzeyler sunmasına yardımcı olmuştur (Şekil 5, Tablo 2). Mekânın iki küçük meydan alanına sahip olduğu (Şekil 5), bunların Havuzbaşı Kent Meydanı'na oranla daha küçük alanlara sahip olduğu görülmektedir (Tablo 1 ve Tablo 2). Yakutiye Meydanı'nın tasarımı kalabalık kullanıcı topluluklarına uygunken, havuz alanı kalabalık kullanıcı topluluklarına uygun değildir (Şekil 5). Meydanda fonksiyonların fiziksel olarak bir dengeye (Tablo 2) sahip olduğu, ancak her profilden kullanıcıya hitap etmediği (engelli ve çocuk vb.) söylenebilir. Yakutiye Meydanı mevcut tasarımı ile spor alanları, yeme içme alanları, ticaret alanları ve çocuk oyun alanları gibi kullanıcı aktivite alanları sunmamaktadır (Şekil 5 ve Tablo 2). Kullanıcılar yeme-içme ihtiyaçlarını yakın çevredeki ticari alanlardan karşılamaktadır. Meydanda bulunan kullanıcı yüzeylerine bakıldığında engelli kullanıcılara yönelik yüzeylerin tasarlandığı (Şekil 6), ancak çocuklara uygun alanların olmadığı görülmektedir (Şekil 5). Bu durum Yakutiye Meydanı'nın tercih edilebilirliğini ve kullanım yoğunluğunu olumsuz etkilemektedir. Meydanda oturma-dinlenme ve ibadet dışında eylemler gerçekleştirilebilecek yüzeyler bulunmamaktadır. Meydandaki oturma ve dinlenme alanları normal süreçte 252 kişiyi ağırlayabilirken pandemi sürecinde ve sonrasında sosyal mesafe kuralı ile 153 kişiyi ağırlayabilir hale gelmiştir (Tablo 2). Meydanda bulunan banklar ve oturma terası (Şekil 5 ve Şekil 6) kullanıcı yoğunluğunu karşılayamadığı için, yeşil alanlar da oturma ve dinlenme alanı olarak kullanılmaktadır (Şekil 6).

Yakutiye Meydanı'nın sahip olduğu öğelerin ise (sert zemin ve yeşil alanlar) insan ölçeğine kısmen uygun olduğu tespit edilmiştir (Şekil 5 ve Şekil 6). Meydandaki kullanıcı yüzeylerinin batı kısmı fiziksel olarak belirli bir düzen içerisinde iken doğu kısmı ise bir düzene sahip değildir. Yakutiye Meydanı Havuzbaşı Kent Meydanı'na oranla daha çok yeşil alan ve peyzaj öğesi barındırmaktadır (Tablo 1, Tablo 2 ve Şekil 6). Kamusal alan içerisinde bulunan yeşil alan sert zemin ile benzer büyüklüğe sahiptir (Tablo 2). Yakutiye Meydanı'nın yüksek katlı ticaret alanları ile çevrili olması görsel estetiği azaltmakla birlikte (Şekil 5 ve Şekil 6) meydanda bulunan su yüzeyi ve yeşil alanlar kullanıcılara kısmen görsel estetik alanları sunmaktadır. Havuzbaşı Kent Meydanına benzer şekilde Yakutiye Meydanı'nın sahip olduğu kullanıcı yüzeylerinin (Şekil 5 ve Şekil 6) de kentte hâkim olan kış iklim şartına uygun tasarlanmadığı tespit edilmiştir. Bu durum alanın sadece yılın belirli zamanlarında kullanılmasına neden olmaktadır. Yakutiye Meydanı'nın içerisinde bulunan yeşil alanlar gündüz kullanımına uygunken, aydınlatmanın yetersizliğinden dolayı geceleri kullanıcıya güvenli ve konforlu bir ortam sunamamaktadır. Meydan farklılaşan kullanıcı ihtiyaçlarına göre değişen ve dönüşen esnek donatılara da sahip değildir (Şekil 6).

Sonuç olarak Yakutiye Meydanı, Kentsel Kamusal alanda Mekânsal Kalite ve Dirençlilik Matrisi'nin fiziksel boyutları kapsamında 50 puan üzerinden 26 puan olarak ortalamasının üzerinde kalmıştır (Tablo 3). Bu durum kamusal alanın sahip olduğu fiziksel kullanıcı yüzeylerinin tasarım, esneklik ve yeterlilik bakımından pandemi sürecine karşı kısmen dirençli kaldığını göstermektedir.

Kent Meydanlarının Dirençliliğinin Sosyo-psikolojik Unsurlar Kapsamında Değerlendirilmesi

Havuzbaşı Kent Meydanı

Havuzbaşı Kent Meydanı, Erzurum kenti denilince akla gelen kamusal alanlar arasında yer aldığından pandemi sürecinde ve sonrasında da kullanıcılar gözündeki sembolik değeri değişmemiş, pandemi süreci meydanın kalıcılığını olumsuz etkilememiştir. Ancak meydanın pandemi süreci ve sonrası kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayamaması alanın kullanım sıklığını ve yoğunluğunu azaltmış, meydanın sahip olduğu kimlik değerinin kullanıcı gözünde azalmasına neden olmuştur. Kullanıcılar pandemi sürecinde ve sonrasında zaman geçirmek için meydanı tercih etmekle birlikte ilk seçenek olarak görmemektedir. Meydanın içerisinde ve çevresinde bulunan görsel öğelerle kullanıcıya süreklilik sunamaması ve kullanıcılarda merak uyandıramaması ziyaret sıklığını ve yoğunluğunu azaltmaktadır. Ayrıca meydanın çevresinde askeri alanlar gibi güvenli alanların varlığı nedeniyle kullanıcılar meydanı kent manzarası sunma kriteri çerçevesinde tercih etmediklerini, stres seviyesini azaltmada yararlı olmadığı için alanı ziyaret etme sıklıklarının azaldığını ifade etmişlerdir. Bu kapsamda meydanın pandemi sürecinde “eski normale” göre daha az aktif şekilde kullanıldığı söylenebilir.

Kullanıcılar meydanı geçiş güzergâhları üzerinde bulunan, oturulup dinlenecek bir “yer” olarak görmekte, alanı kullanırken kısmen memnun olmaktadır. Başka bir ifadeyle meydanın canlılığı sahip olduğu fiziksel ve işlevsel özelliklerden değil, gündelik yaşam güzergâhları üzerinde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Meydanda bulunan oturma alanları ve su yüzey kullanıcılar kısmen cazip gelmekte, meydan kullanıcılar tarafından gece-gündüz kullanımına kısmen uygun görülmektedir. Meydan aile-arkadaş gibi samimi ilişkilerin olduğu toplulukların beklentilerini fiziksel olarak karşılayamamaktadır. Kullanıcıları pandemi öncesinde meydanda diğer kullanıcılar ile stres yaşamadan iletişime geçebilirken, pandemi süreci ve sonrası stres seviyelerinin artması sonucu diğer kullanıcılarla iletişime geçmekte temkinli davrandıklarını belirtmişlerdir.

Meydanın sahip olduğu fiziksel ve işlevsel özellikler pandemi süreci ve sonrası değişen kullanıcı ihtiyaçlarına cevap veremediği için meydanın kullanım sıklığı azalmıştır. Havuzbaşı Kent Meydanı sahip olduğu fiziksel ve işlevsel özellikler nedeniyle pandemi sonrası süreçte değişen kullanıcı ihtiyaçlarına uygun kişisel mekânlar ve aktivite alanları sunamamış, bu durum kullanıcıların meydanı kişiselleştirme, sahiplenme ve benimseme seviyelerini azaltmıştır. Kullanıcılar pandemi süreci ve sonrasında meydanda aynı konforlu ortamın hala var olduğundan emin olmadıklarını, meydanda bulunan donatıları ve mobilyaları kullanırken güvende hissetme konusunda kararsız kaldıklarını belirtmiştir. Kullanıcılar her ne kadar meydan ile fiziksel ve sosyal olarak bağ kuramasa da pandemi sürecinde ve sonrasında bu alanı kullanırken iyi hissettiklerini, hijyen ve sağlık hissine sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4. Havuzbaşı Kent Meydanı ve Yakutiye Meydanı'nın sosyo-psikolojik boyutlarının değerlendirilmesi

Ölçütler	Bileşenler	Havuzbaşı Kent Meydanı			Yakutiye Meydanı		
		Kötü (0)	Orta (0,5)	İyi (1)	Kötü (0)	Orta (0,5)	İyi (1)
Anlam (6)	Sembolik değer (2)			2			2
	Kimlik (2)		1				2
	Tarihsellik ve kalıcılık (2)			2			2
Deneyim (8)	Aidiyet ve bağ kurma (2)	0			0		
	Akılda kalıcılık (2)		1			1	
	Hoşnutluk ve memnuniyet (2)		1			1	
	İyi hissetme (2)			2		1	
Aktif ve pasif etkileşim (10)	Aktif kullanım (2)	0					2
	Canlılık (2)		1			1	
	Cazibeli olma (2)		1			1	
	Görsel süreklilik ve merak uyandırma (1)	0				0,5	
	Kent manzaraları sunma (1)	0			0		
	Kullanıcı çeşitliliği (2)	0			0		
Psikolojik konfor (26)	Gece-gündüz kullanımına uygunluk (2)		1			1	
	Konforlu vakit geçirme (3)		1,5			1,5	
	İletişime geçebilme (3)	0			0		
	Güvende hissetme (3)		1,5			1,5	
	Kullanım alışkanlığının sürekliliği (3)	0			0		
	Mahremiyet ve kişiselleştirme (3)	0			0		
	Mekânsal sağlık hissi (3)			3			3
	Sahiplenme ve benimseme (3)	0				1,5	
	Stres azaltma - rahatlatma (3)	0			0		
	TOPLAM (50)		18			22	

Sonuç olarak Havuzbaşı Kent Meydanı, Kentsel Kamusal alanda Mekânsal Kalite ve Dirençlilik Matrisi'nin sosyo-psikolojik boyutları çerçevesinde 50 puan üzerinden 18 puan olarak ortalamasının altında kalmıştır (Tablo 4). Bu durum Havuzbaşı Kent Meydanı'nın pandemi sürecinde ve sonrasında kullanıcıların stresini azaltmadığını ve sosyal yaşamlarını olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Yakutiye Meydanı

Yakutiye Meydanı da Havuzbaşı Kent Meydanı gibi Erzurum'da akla gelen ilk kamusal alanlardandır. Kimlik sahibi olan meydanın sembolik değeri ve kalıcılığı pandemi sürecinden etkilenmemiştir. Meydanın kullanıcılarına psikolojik açıdan uygun ortam sağlaması ve hijyen standartlarına uygun olması da kullanım sıklığı ve yoğunluğunun pandemi süreci ve sonrasında benzer seviyede kalmasını sağlamıştır. Mekânla sosyal bağ kurabilen kullanıcılar mekânda kendilerini iyi hissetmektedir. Meydanın yaşam güzergâhında bulunması canlılığını artırmakta, kullanıcıların oturup zaman geçirmelerini ve yeme-içme eylemlerini gerçekleştirmelerini kolaylaştırmaktadır. Ancak meydanda yeme-içme eylemine uygun yüzeylerin yetersizliği pandemi sürecinde ve sonrasında alanın cazibesini ve kullanımını azaltmış, kullanıcıların memnuniyeti de azalmıştır.

Kullanıcılar pandemi öncesi dönemde alan içerisinde bulunan yüzeylerde konforlu vakit geçirebildiklerini, ancak pandemi süreci ve sonrasında aynı konforlu ortamın hala var olduğundan emin olmadıklarını belirtmiştir. Kullanıcılar meydanda bulunan donatıları ve mobilyaları kullanırken de güvende hissetme konusunda kararsız kaldıklarını belirtmiştir. Meydanın sahip olduğu yüzeyler kullanıcılar tarafından gece-gündüz kullanımına kısmen uygun görülmekte, bu durum kullanıcıların alanda konforlu vakit geçirmesini ve güvende hissetmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu veriler meydanın pandemi süreci ve sonrasında değişen kullanıcı ihtiyaçlarına cevap veremediğini göstermektedir.

Meydan içerisinde bulunan büyük ve yüksek tarihi yapılar nedeniyle kullanıcılara keyifli bir manzara sunamamaktadır. Pandemi nedeniyle artan stres seviyesi nedeniyle kullanıcılar “eski normale” kıyasla mekândaki diğer kişilerle kolayca iletişime geçemediklerini belirtmişlerdir. Manzaranın yokluğu pandemi süreci ve sonrası kullanıcıların stres seviyesini azaltmadığından alanın ziyaret edilme sıklığı da azalmıştır. Meydan içerisinde ve çevresinde bulunan tarihi yapılar görsel süreklilik sunmadığından kullanıcılarda merak da uyandıramamaktadır. Kullanıcılar alanın sahip olduğu fiziksel ve işlevsel özellikler nedeniyle pandemi sürecinde ve sonrasında mekân ile bağ kuramadıklarını belirtmişlerdir. Meydan pandemi sürecinde ve sonrasında kullanıcıların zaman geçirmek için tercih ettiği mekânlardan birisi olmasına rağmen, ilk tercih olarak sıralanmamıştır.

Sonuç olarak Yakutiye Meydanı, Kentsel Kamusal alanda Mekânsal Kalite ve Dirençlilik Matrisi'nin sosyo-psikolojik boyutları çerçevesinde 50 puan üzerinden 22

puan olarak ortalamasının altında kalmıştır (Tablo 4). Bu durum Yakutiye Meydanı'nın pandemi sürecinde ve sonrasında kullanıcıların stresini azaltmadığı ve sosyal yaşamlarını olumsuz etkilediğini göstermektedir.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Yapılan analizler sonucunda Havuzbaşı Kent Meydanı "Kamusal alanda Mekânsal Kalite ve Dirençlilik Matrisi" kapsamında toplam 50 bileşenin 24'ünden kötü, 17'sinden orta ve 9'undan ise iyi değerlendirme olarak 100 üzerinden 34,5 puan almıştır (Tablo 5). Yapılan matris Havuzbaşı Kent Meydanı'nın pandemi sürecinde ve sonrasında fiziksel olarak yetersiz kaldığını ve değişen kullanıcı ihtiyaçlarına uyum sağlayamadığını ortaya koyarken, stres azaltan bir mekân olmadığını göstermektedir. Yakutiye Meydanı ise "Kamusal alanda Mekânsal Kalite ve Dirençlilik Matrisi" kapsamında toplam 50 bileşenin 11'inden kötü, 29'undan orta ve 10'undan ise iyi değerlendirme olarak 100 üzerinden toplamda 48 puan almıştır (Tablo 5). Yapılan analizler sonucunda Yakutiye Meydanı, pandemi sürecinde fiziksel olarak kısmen yeterli kalmış ve değişen kullanıcı ihtiyaçlarının bir kısmına uyum sağlayabilmiştir.

Tablo 5. Havuzbaşı Kent Meydanı ve Yakutiye Meydanı'nın dirençlilik puanları

	Havuzbaşı Kent Meydanı	Yakutiye Meydanı
Fiziksel Boyut	16,5/50	26/50
Sosyo-Psikolojik Boyut	18/50	22/50
TOPLAM	34,5/100	48/100

Bu çalışma pandemi sürecinin kentsel kamusal alanların kullanımı üzerindeki etkilerini Erzurum kenti örneğinde incelemiştir. Pandemi süreci, kullanıcılar tarafından ortak ve eşit şekilde kullanılan mevcut kamusal alanların değişen ve dönüşen sosyo-psikolojik kullanıcı ihtiyaçlarına kolayca adapte olamadığını veya cevap veremediğini gözler önüne sermiştir. Çalışma kapsamında incelenen Havuzbaşı Kent Meydanı'nın pandemi sürecinde ve sonrasında dirençsiz kaldığı belirlenmiştir. Dirençsiz kamusal alanların gelecekte yaşanabilecek krizlere karşı dirençli hale gelmesine için fonksiyon çeşitliliği ve dönüşüm imkânı sağlayabilen kullanıcı yüzeyleri kapsamında tasarlanması, bu mekânların yaşanabilecek kriz ve şoklara daha dirençli hale gelmesini sağlayacaktır. Bu sayede değişip dönüşen kullanıcı ihtiyaçlarına kolayca adapte olabilen, fiziksel ve sosyo-psikolojik açıdan dirençli kamusal alanlar tasarlanabilir. İncelenen diğer kamusal alan olan Yakutiye Meydanı'nın ise orta dirençli olduğu tespit edilmiştir. Orta dirençli kamusal alanların kullanıcı ihtiyaçları çerçevesinde değiştirilip dönüştürülmesi, gelecekte yaşanabilecek krizlere karşı dirençli hale gelmesine yardımcı olacaktır. Bu çerçevede Yakutiye Meydanı'nın aktif yüzey alanları ve fonksiyon esnekliği sunabilen kullanıcı yüzeyleri kapsamında tasarlanması ile yaşanabilecek kriz süreçlerine karşı daha dirençli hale getirilmesi mümkün olabilir.

Kentsel kamusal alanların kentsel tasarım kriterlerinin yanı sıra yeterlilik, esneklik ve bağıklık bileşenlerini

barındıran kentsel dirençlilik kriterleri kapsamında da düşünülmesi ve alan kullanıcısının ihtiyaçları dâhilinde planlanması ve tasarlanması gerekmektedir. Kamusal alanlarda dirençliliğin sağlanabilmesi için kullanıcı profilleri, mekân kullanım sıklığı ve mekânda gerçekleştirilen eylemler dikkate alınmalıdır. Ayrıca kullanıcının stresini azaltacak, konforlu ve mutlu hissettirecek cazibeli aktivite alanları oluşturulmalıdır. Oturma alanları, yeşil alanlar, yeme-içme alanları, spor alanları ve eğlenme alanları gibi kullanım alanlarının hafta içi ve hafta sonu zaman geçiren genel kullanıcı sayısı belirlenerek tasarlanması kamusal alanda yeterliliği sağlamaya yardımcı olacaktır. Bunlara ek olarak bu alanların kriz süreçlerinde değişip dönüşebilen, aynı anda birden çok faaliyet gerçekleştirilebilen, kentin mevsimsel ve iklimsel şartlarına uyum sağlayan alanlar olarak planlanması gerekmektedir. Kullanıcı stresini azaltan veya sabit tutan kamusal alanlar kriz süreçlerinin psikolojik olarak daha kolay atlatılmasına yardımcı olacaktır.

Olası bir kriz durumunu önceden kestirmek imkânsızdır, ancak beklenmedik değişimlere adapte olabilen, çözüm üretebilen kentsel sistem ve organizasyon planlaması yapmak mümkündür. Böylece kentler, krizlerde oluşan olumsuzluklara karşı kolaylıkla çözüm ve alternatif üretilebilir hale gelebilirler (Aksoy 2021). Kentler, mekânsal ve yönetsel olarak her daim kullanıcının fiziksel ve sosyo-psikolojik ihtiyaçlarına cevap verebilmeli, değişken kentsel yaşam karşısında alternatifler sunmalı ve olumsuz durumlara uyum sağlayabilir olmalıdır (Doğru 2019, Anonim 2021).

Erzurum'un kentsel dirençliliğinin kentsel kamusal alanlar bağlamında tespit edilmesi aynı zamanda yerel ölçekte geliştirilen politikaların dönüşümüne ve önceliklerin daha doğru belirlenmesine de katkı sağlayacaktır. Tüm bu analiz ve tespitler Erzurum'da yaşanabilir, kaliteli, nitelikli, sürdürülebilir ve insan dostu kamusal alanların tasarlanmasında yönlendirici nitelikte olacaktır. Son olarak bu araştırmanın çıktılarının, pandemi ve kent ilişkisi hakkında bilimsel çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılara yol gösterici olması ve önemli yönlendirici bir veri kaynağı olması umulmaktadır.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Bu makale Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım Ana Bilim Dalı'nda tamamlanan ve "Pandemi Sürecinin Kentsel Kamusal Mekânlara Sosyo-Psikolojik Yansıması: Erzurum Örneği" adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Çalışmada etik kurul izni, Atatürk Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Etik Kurul Başkanlığı'nın 01.10.2021 tarih ve E-60665420-000-2100265145 sayılı kararı ile alınmıştır.

Araştırmanın yürütülmesinde Atatürk Üniversitesi BAP Birimi (Proje No: 9691) finansal destek sağlamıştır.

Yazar Katkısı ve Çıkar Çatışması Beyan Bilgisi

Makalede tüm yazarlar aynı oranda katkıda bulunmuşlardır
Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır

KAYNAKÇA

- Akkar, E. M. (2006). Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye. *Planlama Dergisi*, (2), 29-38.
- Aksoy, Y. (2021). *Covid-19 Sonrası Dönemde Kentsel Alanları Yeniden Düşünmek*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Alpak, E. M. ve Düzenli T. (2018). Kentsel Tasarımda Esneklik ve Adaptasyon: Kentsel Meydan Senaryoları Üretimi. *Journal of Social And Humanities Sciences Research*, 5(16), 16-22.
- Anonim (2020). Erzurum Merkez Havuzbaşı eski Halk Eğitim Merkezi Binası. <https://erzurumsayfasi.com/galeri/erzurum-merkez-havuzbasi-eski-halk-egitim-merkezi-binasi-g26.html> (28.03.2022)
- Anonim (2021). Esnek Şehir: Tanımı ve Kentsel Tasarım İlkeleri. <https://tur.travelcashinc.com/resilient-city-definition-and-urban-design-principles> (29.06.2021)
- Ayalp, E. (2020). Virüs Salgını Vesilesiyle; Kent ve Bölgelerin Bağışıklıklarının Güçlü Olması Ne İfade Ediyor?. <https://kalkinmaguncesi.izka.org.tr/index.php/2020/05/27/virus-salgini-vesilesiyle-kent-ve-bolgelerin-bagisikliklarinin-guclu-olmasi-ne-ifade-ediyor/> (03.07.2021)
- Beyaz Özbey, İ. (2021). Sosyolojik Açıdan Covid-19 Salgını: Erzurum'da Kent, Mekân ve Toplumsal Yaşam. *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, 12 (Covid-19 Özel Sayısı), 221-243.
- Budak, F. ve Korkmaz, Ş. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 62-79.
- Diñer, Ş. E. ve Yalçın Ercoşkun, Ö. (2021). Kent Planlamada Yeni Bir Yöntem Önerisi: Kentsel Dirençlilik Endeksi. *Dirençlilik Dergisi*, 5(2), 159-172.
- Doğru, M. (2019). Dayanıklı ve Esnek Kentsel Tasarım İlkeleri. <https://www.ecobuild.com.tr/post/dayan%C4%B1kl%C4%B1-ve-esnek-kentsel-tasar%C4%B1m-ilkeleri> (29.06.2021)
- Edgü, E. (2003). Konut Tercihlerinin, Mekânsal Dizim ve Mekânsal Davranış Parametreleri ile İlişkisi. Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ersavaş Kavanoz, S. (2020). Kentsel Direnç Kavramı Üzerine. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 5-24.
- Koca, A. ve Tural, O. (2021). Covid-19 Salgını Sürecinde Değişen Dinamikler Üzerinden Yeni Kamusal Alan Olasılıkları. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 11(2), 330-377.
- Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, 2014. Resmî Gazete (29030) Ek-2 Tablo. (11.07.2021)
- Mumcu, S. ve Alpak E.M. (2018). Mekânsal Davranışta Etkin Olan Psikososyal Faktörlerin Kentsel Açık Mekânlarda Gözlemlenmesi. 2 .Uluslararası Bilimsel Çalışmalarda Yenilikçi Yaklaşımlar Sempozyumu, Samsun, 3, 562 – 568.
- Negiz, N. ve Savaş Yavuzçehre, P. (2021). *Viral Çağda Kent ve Kentsel Bağışıklık*. Gazi Kitapevi.
- OECD, (2016). Resilient Cities. <https://www.oecd.org/fr/gov/politique-regionale/resilient-cities.htm> (28.01.2022)
- Oruç, G. D. ve Kara D. (2020). Eko-terapötik Mekanlar ve Pandemi Sürecinde Kentli Üzerine Etkileri, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 44. Kolokiyumu, Oturum 5: Pandemi Sürecinde Kentsel Yaşam Sunumu.
- Özkan, H. A. (2012). Planlama Sistemlerinde Esneklik Kavramı: Türkiye Üzerine Bir Analiz. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özkur Karahan, A. (2018). Dirençli Kentler Bağlamında Karaman Kentinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- TMMOB Şehir Plancıları Odası (2020). Halk Sağlığı Aynı Zamanda Toplumsal Mekân ve Kamucu Planlama Sorunsalıdır. <http://www.tmmob.org.tr/icerik/spo-halk-sagligi-aynizamanda-toplumsal-mekân-ve-kamucu-planlama-sorunsalidir> (16.04.2020)
- Yaman Galantini, Z. D. (2020). Kentlerin Beklenmedik Tehditlere Cevap Verme Kapasitesi Önemli. *Belediye Haber Bülteni*, (22), 2.
- Yenice, M. S. (2014). Türkiye'nin Kentsel Dönüşüm Deneyiminin Tarihsel Analizi. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 16 (1) , 76-88 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunfbed/issue/23851/254086>